

Ganzendeskundigen bijeen in Kalmukkië

Gerard Ouweneel

Van 24 tot en met 29 maart 2011 hield de Goose Specialist Group (GSG) zijn 13de congres in Elista, de hoofdstad van de Russische steppestaat Kalmukkië. Over de keuze van deze niet eenvoudig te bereiken locatie was nagedacht. Ganzencongresgangers willen die vogels ook graag zien. Op die wens inspeland had Sonia Rozenfeld – verbonden aan het Severtsov Instituut in Moskou – op de vorige bijeenkomst in Höllviken in Zweden indringend aangetoond welke positie Kalmukkië voor trekkende ganzen inneemt. Daarbij had ze kritische kanttekeningen geplaatst over de jacht ter plekke. De GSG had naar aanleiding daarvan als locatie Elista gekozen. Dat is zo'n twee uur rijden verwijderd van de Kumo-Manych en zes uur van Rostov aan de Don.

Kalmukkië in het nieuws

Eind 2010 kwamen de ganzen van Kalmukkië in het nieuws. Via een perscommuniqué had Rozenfeld gemeld dat half december in de regio Prijunenski als gevolg van plotselinge en ongewone winterse omstandigheden veel ganzen en ook Kleine Trappen waren omgekomen. Dat barre weertype hield in sneeuwval afgewisseld door regen bij temperaturen tot tien graden onder nul, waardoor een dikke ijslaag ontstond, die zowel de vogels als hun voedselterreinen bedekte. Jagers vonden zieltogende en dode Roodhalsganzen waarop zich een tot vijftien centimeter dikke laag ijs had afgezet, een pantser dat de ganzen belette zich te bewegen. De meeste slachtoffers

waren juveniele vogels. De jagers slaagden erin zeventien vogels te redden en deze mee te nemen naar Prijutnoje, waar ze om te ontdooien in een verwarmde kippenren werden ondergebracht. Toen het barre weer over was, herkreten veertien vogels de vrijheid. Drie hadden nog onvoldoende conditie en gingen naar een natuurcentrum met de bedoeling ze later vrij te laten. Toen departementmedewerkers aan een inspectieronde toekwamen, bleek het overgrote deel van de kadavers al te zijn opgeruimd door Vossen of roofvogels. Afgezien van veel Kleine Trappen kwam vast te staan dat er onder de slachtoffers ook Dwergganzen waren. De ambtenaren schatten dat driehonderd Roodhals-

Sonia Rozenfeld spreekt op het congres.
Foto: Vladimir Melnikov.

Eén van de vele vluchten ganzen in Manych, eind maart 2011.
Foto: Sonia Rozenfeld.

ganzen waren omgekomen, de jagers op duizend.

Kumo-Manych

Na een vlucht van tweeëneenhalf uur vanuit Wenen arriveerde ik op 23 maart in Rostov. De uit het noorden aankomende rivier de Don domineerde het uitzicht. Het rondom liggende landschap bood een onbegrensde horizon waarin tinten grijs en bruin overheersten met hier en daar sneeuw- en ijsresten en geen spoor van groen. Bart en Doortje Ebbinge alsmede Sonia Rozenfeld wachtten voor het vliegveld. Van de zes uur vergende autorit naar Elista had ik mij veel voorgesteld, in de eerste plaats om het landschap, maar ook om hetgeen zich daarin bijna zeventig jaar eerder, tijdens de Tweede Wereldoorlog, had afgespeeld. Met daarenboven nog de wetenschap dat Stalin in december 1943 het hele Kalmukse volk had laten wegvoeren naar gebieden achter de Oeral. Dat gebeurde om vermeende collaboratie met de Duitsers. Bij dat transport, deels in open spoorwagens, kwam de helft van de 170.000 weggevoerde mensen om. De autorit ging over een prima weg. Onderweg een paar Ruigpootbuizerds en Buizerds, een Blauwe Kiekendief, vijf Zeearenden en immense aantallen Roeken. Van de Zeearend zei Sonia schouderophalend dat die er gewoon was. Dat bleek de dagen daarna te kloppen, tot een cirkelend exemplaar boven Elista toe. De laatste uren gingen door het duister, met rondom nergens een lichtje. Dat kan dus nog in Europa, zij het wel in een

uithoek. Doortje en ik namen de volgende dag de gelegenheid voor een dagtocht door Manych. Dat werd een dag van eindeloze verten en kilometers lange modderwegen, waarvoor een vervoermiddel nodig was dat veel moest presteren. Dat deed de gehuurde Lada Niva moeiteloos. Zonder die auto waren we geen tien meter van de verharde weg gekomen. Weliswaar was het zonnig, maar er stond een ijzige noordenwind 6 Beaufort, waartegen de steppe geen beschutting bood. Een paar maal ontmoetten we Kalmukken, mensen met ogen waarvan Doortje vond dat die uitsluitend gewend waren in verten te kijken. Manych Gudillo heeft een oppervlakte van 344 km². De verzinking vormt de bron van de Manychrivier die via een keten van salinemerén net boven Rostov uitmondt in de Don. De gemiddelde diepte van de meren is slechts 0,6 m. De temperatuurverschillen zijn enorm. 's Zomers kunnen de temperaturen oplopen tot 40° C, 's winters dalen tot -30° C. Tussen en in het Manychriviersysteem liggen eilanden, waarvan het 12 km lange Vodny het grootste is. Dat heeft een beschermingsstatus. Op Vodny leven paarden, die sinds 1953 volkomen zijn verwilderd. Het Manychtracé is één van de drie door Rusland leidende belangrijke vogeltrekroutes. Bovendien bieden de meren onderdak aan een rijtje soorten nestelende watervogels, waaronder de beide pelikanen, Lepelaars en Casarca's. Vogels van de rondom liggende steppen zijn Jufferkraan, Keizer- en Stepparend.

Wij waren ons ervan bewust dat eind maart geen gunstige tijd is voor broedvogels. Afgezien van het landschap stonden de ganzen voorop, met name Roodhalsganzen en Dwergganzen. Hoewel wij de hele dag regelmatig groepen ganzen zagen, lukte het pas tegen het einde van de middag redelijk zicht te krijgen op een groep. Herhaaldelijk moest ik denken aan zoektochten naar Roodhalsganzen in de Roemeense Dobrogea, veertig jaar eerder. Ook daar vielen de ganzen vaak ver weg in, maar bleek er in die richting geen kleiweg te lopen. Of er was wel eentje maar kwam de auto vast te zitten, of we raakten gedesoriënteerd door de terreinplooiën. Op de 24ste maart kregen we samen met Finnen rond 15:00 uur goed zicht op een gezelschap van circa drieduizend Kolganzen en meer dan duizend 'roodhalsjes', die clusterden tussen de 'kollen'. Het gezelschap foerageerde op één van de enorme graspercelen. De vier Finnen waren op zoek naar Dwergganzen. Ze vertelden voor die vogels 's winters ook regelmatig naar Kazachstan te reizen. Eerder die dag hadden ze een troepje van negentien vogels gevonden in een steppe-meertje, waardoor ze in een opperbste stemming verkeerden. Ze logeerden in Divnoje, maar waren van plan voor het congres naar Elista te komen. Daar kwamen ze niet opdagen. Hetzij de vogels, hetzij de bar slechte sneeuwdagen na de 24ste kunnen ze hebben weerhouden. Buiten de opmerkelijk goed uitzierende en groen ogende grasarealen waarop de ganzen het kennelijk best naar de zin hadden, was Kalmukkië die 24ste maart

koud, dor, droog en grijs. Desondanks kwamen de eerste zomervogels net binnen: een doorkomende Lepelaar, een Roze Pelikaan in zijn eentje, uitsluitend uit mannetjes bestaande vluchten Kemp-hanen, twee groepjes Grutto's van vierentwintig en tien exemplaren en drie Zomertalingen. Een verrassing waren de tientallen Witkopeenden en grote groepen Krooneenden, waarbij een vlucht van 420 stuks. Voorts veel Nonnetjes en vijf Casarca's. We genoten van de imposante Pallas' Meeuwen, die met tientallen exemplaren rondzwierven over de meren en de eilanden bevolkten en voorts Kaspische Meeuwen en wat Heuglins Meeuwen. Aan roofvogels waren er een paar maal Zeearenden, vijf Blauwe Kiekendieven en ten minste zes 'bruine kiekien', de meeste mannetje die strak naar het noorden trokken. We hoorden Cetti's Zangers die ook hier dus barre winterse omstandigheden het hoofd weten te bieden. Veel plezier beleefden we aan grote vluchten Kalendarleeuweriken die overal en steeds opnieuw present waren. Het was een dag van eindeloze verten, maar ook eentje met de constatering dat in die eindeloze steppen en langs de meeroevers een redelijke dichtheid aan 4WD's aanwezig was. De gids vertelde dat aanstaande zondag voor veertien dagen de voorjaarsjacht open zou gaan.

Deelnemersexcursie

Na afloop van de vier congresdagen had op de 29ste de traditionele deelnemers-excursie plaats. De vier congresdagen hadden lange perioden van onafgebroken

Groepsfoto van de deelnemers aan het 13de ganzencongres in het congresgebouw Chess City bij Elista.
Foto: Vladimir Melnikov.

Een gemengde groep ganzen, waaronder Roodhalsganzen.
Foto: Sonia Rozenfeld.

sneeuwval gebracht, hetgeen de pil van het doorbrengen van lange dagen in een vensterloze ruimte verlichtte. De 29ste pakte uit als een prima voorjaarsdag, waarbij de zon het sneeuwdek snel en afdoende wegnam. Ondanks dat de bussen het asfalt moesten houden waardoor het bereik beperkter bleef dan vier dagen eerder, werd al op weg naar Manych duidelijk dat de voorjaarstrek op gang kwam. Al net buiten Elista een man Steppekiekendief. Toen er even later eentje volgde en daarna opnieuw een exemplaar langskwam, alle 'heading north', besloot ik te gaan turven. Aan het einde van de dag kwam ik uit op een aantal van 49 'steppekieken', waarvan 43 mannetjes, alle vanuit de bus of vanaf één van de stopplaatsen, met ook nog eens zes 'ringtails'. Op zeker moment waren van één post tegelijkertijd vier individueel over de steppe noordwaarts trekkende mannetjes te zien. De 'bustelling' leverde ook negentien trekkende Bruine Kiekendieven en vijf Blauwe Kiekendieven op. Voorts kwamen er Ruigpootbuiszeters door, Zwarte Wouwen en een Steppearend. Er was meer. Op de palen van het draadtracé dat parallel loopt aan de weg tussen Elista en Manych waren regelmatig forse roofvogels te zien, in rust. Ten minste drie waren zonder twijfel Keizerarenden, een determinatie die een snel met zijn camera overweg kunnende Bulgaar kon bevestigen. 's Middags zagen wij een Keizerarend bij een nest, dat was gebouwd in een

eindeloze over de steppe lopende, als windscherm dienende aanplant. Voorts veel trek van Veldleeuweriken, een hoog passerende Velduil en doorkomende vluchten Kraanvogels, bij elkaar ruim honderd exemplaren. Natuurlijk waren de ganzencongresgangers verlangend 'jufferkranen' te zien. Dat lukte de 29ste niet, maar later wel, verder naar het oosten in de richting van de stad Astrachan. Hoewel pas eind maart, verbleven de vogels daar al paarsgewijs op de steppen en vertoonden ze baltsgedrag. Vergeleken met vier dagen eerder waren er meer Zomertalingen en ook paartjes Kluten. De ene Boerenwaluw die tegen de avond acte de présence gaf aan de rand van een groot rietareaal, sleepte een applausje in de wacht. Daar waren ook Roerdomp en Baardmannen te horen, liet een Blauwborst zich fotograferen en waren Witoogeenden te zien. Er vlogen ten minste zes Bruine Kiekendieven rond en een bonus waren twee doorkomende troepjes Dunbekmeeuwen.

Een aangename verrassing waren de Kleine Trappen, soms in troepen van enkele honderden exemplaren, ook tijdens de excursiedagen na de conferentie. Verspreidingskaartjes laten zien dat de Russische populatie van deze soort grotendeels in Kalmukkië overwintert.

Roodhalsganzen

Niet veel ganzenconferenties zal de eer te beurt vallen te worden ingezegend. Dat gebeurde wel in Elista, in Chess City, het

het Vogeljaar 60 (2) 2012

net buiten de stad gelegen schaakcentrum waarin de 13de GSG-conferentie werd gehouden. Twee boeddhistische priesters openden het gebeuren op een wijze die niet naliet indruk te maken. Daarna hield eerste minister Iljumzjhinov een openings-speech die niets clichématigs had. Diens slotrede op 28 maart was eveneens opmerkelijk, de speech van een man die uitstraalde dat hij meende wat hij zei. De officiële naam van de conferentie luidde 'Waterfowl of Northern Eurasia, Geography, Population and Environmental Dynamics and Population Management'. De 140 deelnemers waren afkomstig uit achttien landen. Nederland was aanwezig met zeven vertegenwoordigers, Rusland met 99. Helaas hadden visumperikelen de Chinezen weerhouden naar Elista te komen. Tijdens de vier conferentiedagen waren er 92 persoonlijke voordrachten en voorts 27 posterpresentaties. Hieronder slechts een greep:

Opzien baarde de lezing van Belik dat in de winter 2009-'10 tijdens de voor- en najaarstrek tot maximaal twaalfhonderd Kleine Zwanen waren verschenen op de vloedvlakten van Volga-Akhtuba in de regio Volgograd in het zuidoosten van Europees Rusland. De vraag is waar deze vogels overwinter(d)en. In Oekraïne is er een afname van het aantal overwinterende Kolganzen en Grauwe Ganzen. De laatste gaat het evenmin voor de wind in delen van Kazachstan, waar de veranderingen in het hydrologische regiem waardoor meren uitdrogen, de oorzaak zouden zijn van de achteruitgang als broedvogel. Voorts signaleerde Thomas Heinicke dat er steeds minder Taigarietganzen zijn. De totale

populatie komt volgens hem thans uit op 45.000 stuks, hetgeen een terugval van 30% in tien jaar inhoudt. Noordoost-Duitsland vormt verreweg het belangrijkste winterkwartier voor de Taigarietgans. Het jaarlijkse afschot beloopt 15.000 tot 20.000 vogels. Bijna 46% hiervan draagt hagelkorrels mee. Het broedsucces van deze soort blijft al jaren ver onder de maat. Veel bijdragen waren gewijd aan de Roodhalsganzen, de soort die model stond voor het logo van de conferentie. Die keuze had te maken met de sleutelpositie die Manych inneemt in de trekroute van deze enigmatische gans. De Oekraïners stellen vast dat bij hen er de laatste jaren minder doorkomen. Of die geringere doorkomst als oorzaak heeft een inkrimping van de populatie dan wel het opnieuw verleggen van het winterkwartier is speculatief. Nadat men rond het jaar 2000 uitging van circa 90.000 vogels, komen de tellingen de laatste jaren uit op circa 40.000 stuks. Dat werd nog eens bevestigd door Sonia Rozenfeld die kort na afloop van de conferentie tellingen vanuit een vliegtuig verrichtte. Ze kwam uit op 26.000 Roodhalsganzen in het Manych-gebied en 15.000 exemplaren in het westelijk van Kalmukkië gelegen Thograjski-reservaat. In de Dobrogea in Roemenië verschijnen de eerste Roodhalsganzen tegenwoordig niet eerder dan half december, circa twee maanden later dan rond 1970. Duidt die gang van zaken op een afnemend belang van de westelijke kust van de Zwarte Zee als winterkwartier? Daar komt bij dat de Bulgaren ommeuze berichten in petto hadden inzake de bekende pleisterplaatsen in het uiterste

**Groep overvliegende
Roodhalsganzen.**
Foto: Albert Salemgarev.

noorden van het land, de meren van Durankulak en Sjabla. Windturbines en plannen voor grootschalige recreatievestiging doen deze locatie geen goed. In West-Taimyr breidt de soort zijn broedgebied uit. In zijn bijdrage hierover signaleerde Bart Ebbinge dat in de Pjasinadelta bij territoriale kwesties de Roodhalsgans de Rotgans de baas is en dat de Roodhalsgansen ook grotere legfels hebben. De tijdens de deelnemersexcursies overkomende vluchten Roodhalsgansen die hun hoge 'kik-wik'-staccato ten beste brachten, waren voor de meesten zonder twijfel één van de hoogtepunten van de dagen. Degene die meer over de positie van de soort wil weten, doet er goed aan de website <http://www.brantaruficollis.org> te raadplegen.

Ontkolchozing

Niet iedere deelnemer was er gelukkig mee dat een ruime donatie van Shell deze conferentie mogelijk had gemaakt. Trouwens, onder andere ook het Faunafonds en de US Fish & Wildlife Service droegen bij. Met een verwijzing naar de gang van zaken in Zuidoost-Azië waar een enorme oppervlakte aan tropisch regenwoud werd omgezet in oliepalmlantages, wees Herbert Prins op de gerede mogelijkheid dat hetzelfde in Oost-Europa te gebeuren staat. Als gevolg van de 'ontkolchozing' kwam er een groot areaal aan akkerbouwgebieden beschikbaar dat geschikt is voor aanwending van de verbouw van biobrandstofgewassen. Hierdoor kunnen voedselreinen verloren gaan die op de ganzentrekroutes liggen. Trouwens, dat gebeurt nu toch al als gevolg van het bebost raken van

akkers van de in de steek gelaten staatsboerderijen. Chris van Orden wees er onlangs op hoezeer het Russische plateland bezig is te veranderen (Van Orden & Paklina 2011).

Het betoog van landgenoot Gerard Müskens, samen met Férenczi, over het vangen van ganzen in Hongarije in het najaar van 2010, kreeg extra dimensie toen, tijdens de conferentiedagen, één van de bemachtigde ganzen die was voorzien van een GPS-zender, richting Kalmukkië koerste. Over deze Kolgans, genaamd Gyula, bracht Bart Ebbinge dagelijks rapport uit. Na de 23ste uit Hongarije te zijn vertrokken en de Zwarte Zee te zijn gepasseerd, arriveerde de vogel op 25ste in Kalmukkië, waar hij tot 6 april 'ergens' in Manych verbleef. Op 7 april vloog hij verder naar het noordoosten.

Het nieuws dat over de Dwerggansen loskwam, was niet positief. Het ziet er naar uit dat na het verdwijnen als broedvogel in Lapland, de soort nu ook het aansluitende gebied in Noord-Rusland tot aan de Oeral prijsgeeft.

Het volgende congres zal in april 2012 plaatsvinden in Midden-Noorwegen waar in het voorjaar problemen zijn tussen schapenhouders en de richting Spitsbergen trekkende Kleine Rietgansen.. Voorzien is ook een bijeenkomst in China, waar de voorspelde milieugevolgen van de komst van de Driekloven uitkomen en ook consequenties hebben voor de langs de Yangtze overwinterende ganzen. De bijdragen die in Zweden in oktober 2009 waren te beluisteren, zijn in 2010 gebundeld in *Ornis Svecica* (Volume 20 No. 3-4). De in Elista ten gehore gebrachte bijdragen komen in het tijdschrift *Casarca*.

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam; e-mail: glo@xs4all.nl.

LITERATUUR:

- Garschagen, O. (2011): China heeft milieuramp zelf gebouwd. NRC Handelsblad 20 mei 2000.
 Grimmitt, R.F.A. & T.A. Jones (1989): Important Bird Areas in Europe. International Council for Bird Preservation. Cambridge.
 Orden, C. van & N. Paklina (2011): Notities over enkele Oost-Europese vogelsoorten. *het Vogeljaar* 59:15-24.
 Ouweneel, G.L. (2011): Geconcentreerde voorjaarsstrek van Steppiekendieven *Circus macrourus* in Kalmukkië. In druk.
 Rozenfeld, S.B. (2011): Regulation of Spring and Autumn Hunting on Waterbirds in the Kumo-Manych Depression, Russian Federation. March 2010-February 2011. AEWA-rapport.
 Rozenfeld, S.B. (2011): Abundance of the Lesser White-fronted Goose *Anser erythropus* and the Red-breasted Goose *Branta ruficollis* in key regions of migratory stopovers and ways of minimizing hunting pressure on these species. Abstract Book of the International Conference on the Waterfowl of Northern Eurasia: geography, dynamics and population management. Elista-2011.